

לא תחיה כל נשמה... של מי?

דרשה על פרשת שלח (משמר שלום תשס"ב)

בפרשת השבוע בני ישראל עומדים בפעם הראשונה במגע ישיר עם הצורך לכבוש את הארץ - ותגובתם ידועה: חטא המרגלים.

למעשה בני ישראל עמדו פעמיים במצב זה – בו הם בחו"ל ומתכוונים לכבוש את מי שבפנים. הפעם הראשונה היתה יציאת מצרים, והפעם השנייה היתה יציאת אירופה.

בשתי הפעמים האלו, בני ישראל באו משום מקום: בפרשת השבוע בני ישראל עומדים במדבר – הארכטיפוס של שום מקום, והגיעו לשם מעבדות מצרים. וביציאת אירופה, בני ישראל באים משום מקום: בסוף המאה ה-19 כמעט כל עם ישראל נהיו לפליטים עקב הפוגרומים והרעב, וסמוך לאחר מכן כשליש מן העם נפל לתהום השואה.

אם כן, בשתי היציאות, מצרים ואירופה, היהודים הם אכן עם ללא ארץ – כאשר כל שורשיהם התרבותיים, ההיסטוריים והדתיים נטועים בארץ ישראל. ובשתי היציאות, הארץ אינה ארץ ללא עם, אלא יושבים בה תושבים הנכונים להילחם על ישיבתם בה בחירוף נפש.

העמידה המוזרה הזו בפני כיבוש מבחוח של ארץ שהיא באמת שלנו, אבל היא גם באמת של אחרים היושבים בה, היא מהווה מאפיין חשוב של תולדות ישראל, והיא כנראה מהותית, בצורה זו או אחרת, לפרוייקט התורני.

ואם כן, קשה שלא לתהות לגבי הוראת התורה בקשר לטיפול ביושבי הארץ:

דברים שופטים פרק ב

(טז) רק מערי העמים האלה אשר ידוד אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל נשמה:

(יז) כי החרם תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפריזי החוי והיבוסים כאשר צונו ידוד אלהיך:

ועוד:

במדבר מסעי פרק לג

(נה) ואם לא תורישו את ישיבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינם

בצדיכם וצברו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה:

(נו) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם: פ

וכך באמת היה על פי עדות המקרא: לא הורשנו את כל יושבי הארץ (ונדמה שזו היתה משימה בלתי אפשרית), הם באמת היו לצנינים בצדינו, ולסוף ה' עשה לנו כמעט את מה שדימה לעשות להם.

איני יכול לכפור בקיומה של מצוה כזו – לא תחיה כל נשמה – הרי החכמים קבעו שהיא קיימת. (הם קבעו גם שכבר אבד זכרם של עמים אלה, ולכן למעשה אין היא נוהגת יותר.)

אך להתגלות ה' שהיא תורת ישראל יש אין סוף פנים. ולא תמיד המשמעות העמוקה היא זו של ההלכה, או זו של הפשט, ואני חש שטמון בהיגד זה, "לא תחיה כל נשמה", מפתח להבנת כשלון העם להחזיק בארץ.

"לא תחיה כל נשמה". מדוע זה כתוב? הרי ז' העממין היו עובדי אלילים ומכאן שעלינו להשמיד אותם מצד מצוות אחרות. וכן מיד לאחר מכן הכתוב מבהיר: "החרם תחרימם", וציווי זה נכפל במקומות נוספים. מדוע ה' הוסיף ואמר: "לא תחיה כל נשמה"?

לשון זו אינה מיותרת – היא טומנת בחובה מסר נסתר אך חשוב, ומסר זה מתגלה כאשר קוראים "לא תחיה כל נשמה" לא כציווי, אלא כלשון עתיד: הנסיבות שנוצרו עקב התנהגותכם והתנהגות העמים סביבכם יצרו מצב של מלחמה טוטלית. ומה תהיה התוצאה? - לא תחיה כל נשמה – גם לא את נשמתך שלך. וזהו מימוש האיום של ה': והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם.

לא תחיה כל נשמה – אף לא את נשמתך שלך. ובימי המקרא שפיכות דמים גררה שפיכות דמים עד שבאמת הושמדו יושבי הארץ, ועד שהושמד רוב עם ישראל, ועד שגלינו מעל אדמתנו, ועד ימינו אנו. והנה שוב, כמו בפרשת שלח, אנחנו עומדים מול המאבק ביושב הארץ ושואלים את עצמנו – מה הלאה?

אבל הלא לגבי ימינו כבר כתוב: ציון במשפט תיפדה ושביה בצדקה. התורה מבהירה שגאולת ישראל, השיבה מן הגלות ואל הארץ, תלויה היא בהשבת המשפט: אשיבה שופטיך כבראשונה ויועצריך כבתחילה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק, קריה נאמנה. המצוה הראשונה והעיקרית של שיבת ציון אינה כיבוש אלא שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך... ושפטו את העם משפט צדק, צדק צדק תרדוף, למען תחיה, וירשת את הארץ.

ואולי התורה ציוותה עלינו לעת שיבת ציון מה שלא היינו מסוגלים להבין בימיו של יהושע בן נון?

לאור הוראת התורה ששיבת ציון נקנית בצדק ובמשפט, ולאור ההצלחות שלנו ושל שכנינו שלא להחיות כל נשמה, אולי ראוי שננסה שיטה חדשה: דווקא להחיות כל נשמה, שלנו ושל אויבינו, ולעשות דבר שטרם נוסה על ידי הצדדים לסכסוך: לחתור, באמת ובתמים, לפתרון שוויוני וצודק לשני העמים.

מאת ישעיהו רוטברג

